

Dec 13-14

03

Proceeding.

Repeat:

~~Nashik~~

Lata Pawar.

ISBN No: 978-93-80744-48-3

Gokhale Education Society's
RNC Arts, JDB Commerce & NSC Science College - Nashik Road.

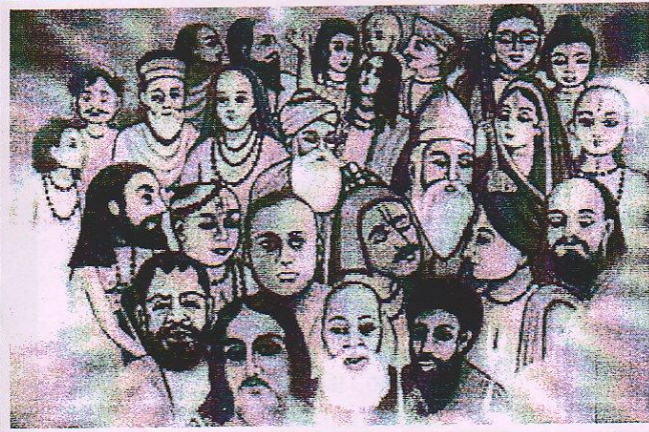
Affiliated to University of Pune
ISO 9001:2005 Certified
NAAC reaccredited 'B' Grade

Ph: 0253-2352525
Fax: 0253-2469112
Website: www.cbmnashikroadcollege.com
E-mail: cbcnashikroadcollege@gmail.com

CONFERENCE PROCEEDINGS

E-JOURNAL

Golden Jubilee Celebrations
Two day National Conference on
Contribution of Sant Sahitya (Saint Literature)
to Indian Culture
28th & 29th December, 2013

Conference Director & Editor-in-Chief
Prin. Dr. R M Kulkarni
Convener: Dr. Anjali A Gautam
Coordinator: Dr. Chitra Mhalas

A Two Day National Conference

Session: III

- ❖ Economic Thoughts
- ❖ Traditional of Saint Literature in India
- ❖ The History of Indian and Saint Literature

INDEX

Paper No.	Title of the Paper	Name
1.	बुद्धतत्त्वज्ञानाणि संतसाहित्य	डॉ. शशिकांतसाळवे
2.	मुक्तेश्वराची आरती- (भाषिकदृष्ट्या) विचार	डॉ. श्रीमती. जयश्री पाटणकर
3.	Spiritual Economics of Swami Vivekananda; As a Solution to the Economic Crisis	Dr. Shri. Dilip G. Belgaonkar
4.	संत तुकारामांच्या कवितेतील कालातील प्रस्तुतता	डॉ. लता देशमुख,
5.	Reflection on Sant Kabirdas : A Lover of Indian Culture	Dr. Smt. Garima Yadav
6.	शिवकलीन संतांचे मराठी वाडःमयातील योगदान	श्री. एम.एल.भुसारे
7.	वारकरी संप्रदायाचा इतिहास आणि संत साहित्य	श्रीमती. लता पवार
8.	संत साहित्यातील महिला संत व त्यांचा साहित्य अविष्कार	श्री. दिवाकर सदाशिव
9.	समर्थ रामदासांच्या धर्म कन्या-कार्य व कर्तृत्व	डॉ. श्रीमती. नीलिमा माधव पांडे
10.	संत वाडमयाची महत्ता	श्रीमती. धवसे कीर्तिमाला लक्ष्मण

वारकरी संप्रदायाचा इतिहास आणि संत साहित्य

प्रा. लता पवार

के. बी. आर. डी. महिला महाविद्यालय,
नाशिकरोड

साहित्य हे लेखकाच्या जीवनाच्या अनुभवांशी निगडित असते. साहित्याचे संदर्भ त्या त्या काळातील समाजजीवन, बोलीभाषा, संस्कृती, वाङ्मयपरंपरा या सर्व घटकांमध्ये गुंतलेले असतात. म्हणून साहित्याचा विचार या साहित्यनिर्मितीच्या काळातील समाजजीवनाच्या पार्श्वभूमीवर करावा लागतो.

इ.स. प्रारंभापासून सातवाहन, वाकाटक, पूर्वचालुक्य, राष्ट्रकुट, उत्तरचालुक्य आणि यादव अशी राजघराणे १४ व्या शतकापर्यंत राज्य करत होती. यादवांमुळे मराठी राज्याचा उत्कर्ष आणि विस्तार झाला. तसे परकीय आक्रमणेही ह्याच राजवटीने सोसली. नवव्या शतकाअखेर देवागरी येथून हे घराणे स्वतंत्र कर्तृत्वाने गाजू लागले. १२ व्या शतकाच्या सत्तरे आलेले हे राजे १३ व्या शतकात किर्तीमान झाले आणि १४ व्या शतकाच्या पूर्वार्धातच ही सत्ता नाश पावली. म्हणून १२ ते १३ वे शतक हा यादवांच्या राजवटीचा काळ म्हणून ओळखला जातो.

८ व्या व ९ व्या शतकापासून मराठी या देशी भाषेचा प्रारंभ झालेला दिसून येतो. ११ व्या शतकातील मुकुंदराजाचा विवेकसिंधू मराठीतील आद्यग्रंथ मानला जातो. दरम्यान १२ व्या १३ व्या शतकापर्यंत मराठीत फारशी लक्षणीय वाङ्मय निर्मिती झालेली दिसत नाही.

संत साहित्यापूर्वी जे काही लेखन झाले त्या सर्व लेखनामागे शुद्ध वाङ्मयीन प्रेरणा होती. काही महत्त्वाकांक्षा आणि व्यक्तिगत यशाच्या अपेक्षा होत्या. संतसाहित्याच्या निर्मितीमागे अशा कोणत्याही प्रेरणा दिसून येत नाहीत. मराठी भाषेत उत्तमप्रतीची वाङ्मयनिर्मिती संतसाहित्यापासूनच होत आलेली दिसते. ज्या भागवत संप्रदायाचा एक भाग म्हणून संत-साहित्य निर्माण झाले तो संप्रदाय मुळी समाजाच्या परमार्थिक उन्नतीसाठी निर्माण झालेला होता. म्हणून संत साहित्याच्या प्रेरणा व्यापक अशा समाजजीवनात सापडतात.

यादवकाळात वर्ण श्रमाची घट्ट पकड असलेला समाज जातिभेद काटेकोरपणे पाळत होता. उच्चवर्णीय शुद्रांना अन्यायाने गुलामगिरीने वागवत. कोलमडायला आलेली न्यायव्यवस्था, आर्थिक अवनती, सामाजिक चारित्र्याचा न्हास आणि अस्थिरता यामुळे समाज एक प्रकारे हलाखीचे जीवन जगत होता. दिलासा देणारे कोणतेही नेतृत्व सामाजिक राजकीय स्तरात दिसत नव्हते. अशा परिस्थितीतून समाजाला बाहेर काढण्याची तळमळ संताना लागली त्याकाळी धर्म हे समाजजीवनाचे केंद्रच होते. म्हणून समाजाला धर्माचे खरे स्वरूप दाखवण्यासाठी आणि मानवतेला अनुसरणारी भक्तीच चारित्र्यशुद्धीचे साधन बनवावे असे संताना वाटले. त्याकाळी समाजामध्ये अनेक धर्मपंथ प्रचलित होते. उदा. जैन, शैव, शाक्त, वैष्णव, दत्त. महानुभाव इ. प्रत्येक संप्रदायाची स्वतंत्र देवते आणि उपासना पद्धती रूढ होत्या. कर्मकांडाचे स्तंभ मानलेले होतेच. धर्माचे खरे स्वरूप स्पष्ट करण्यासाठी संताना आपले स्वतंत्रपणे विचार मांडले. धर्म रूढी प्रथामध्ये नाही की, कर्मठ आचारांमध्ये नाही. परमेश्वर एकच असून तो सर्व

~~Nashik UGC~~ **05** Dec 13-

Pls see

ISBN No: 978-93-80744-48-3

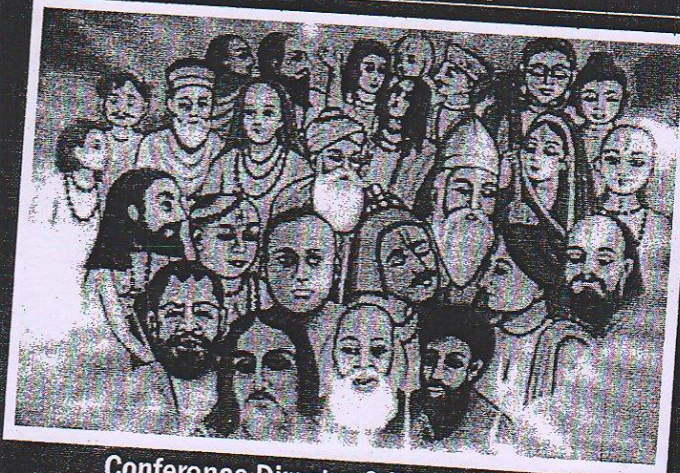
Gokhale Education Society's
RNC Arts, JDB Commerce & NSC Science College - Nashik Road.

Affiliated to University of Pune
ISO 9001:2005 Certified
NAAC reaccredited 'B' Grade

Ph: 0214 2422511
Fax No: 0214 2469112
Website: www.rncnashikroadcollege.com
E-mail: rncnashikroadcollege@gmail.com

CONFERENCE PROCEEDINGS

E-JOURNAL
Golden Jubilee Celebrations
Two day National Conference on
Contribution of Sant Sahitya (Saint Literature)
to Indian Culture
28th & 29th December, 2013

Conference Director & Editor-in-Chief
Prin. Dr. R M Kulkarni
Convener: Dr. Anjali A Gautam
Coordinator: Dr. Chitra Mhalas

Non-BGC -2013-14
Ebook

7

Gokhale Education Society's, R.N.C. Arts, J.D.B. Commerce & N.S.C. Science College, Nashik Road-422101
ISBN: 978-93-80744-48-3

संत कबीर के काव्य में नैतिक मूल्य

प्रा. सौ. मीनल बर्वे

बिंदू रामराव देशमुख कला और वाणिज्य महिला महाविद्यालय
नासिकरोड

साहित्य सृजन परिस्थिति-सापेक्ष होता है। यही कारण है कि भिन्न-भिन्न परिस्थितियों में भिन्न-भिन्न प्रकार का साहित्य लिखा जाता रहा है। यदि ऐसा न होता तो निश्चय ही भारतीय साहित्य में इतनी अधिक विविधता न होती। कहने का अभिप्राय यह है कि परिस्थितियाँ जैसे जैसे बदलती हैं, वैसे-वैसे साहित्य में उठाये गये विषयों और स्थापित मूल्यों में भी बदलाव आता है। भक्तिकाल में जब परिस्थितियों ने वीरकाव्यों की माँग की तो वीरकाव्य लिखे गये, भक्तिसाहित्य चाहा तो भक्ति-साहित्य की रचना की गयी।

भक्तिपरक साहित्य की प्रधानता होने के कारण भक्तिकालीन साहित्य भक्तिकाव्य कहलाया। हिंदी साहित्य के भक्तिकाल (१३७५-१७०० दि.) में भक्ति की दो धाराएँ-सगुण और निर्गुण प्रवाहित हुईं। सगुणधारा के अंतर्गत राम-कृष्ण भक्ति शाखाएँ आती हैं, निर्गुण के अंतर्गत संत तथा सूफियों का काव्य। निर्गुण ज्ञानाश्रयी शाखा के कवियों को संत और उनके साहित्य को संत साहित्य कहा गया है। जबकि सूर, तुलसी आदि के साहित्य को भक्ति काव्य कहा जाता है।

संत का अर्थ है "बुद्धिमान", "पवित्रात्मा" और "परोपकारी व्यक्ति"। कबीरदास ने संत का परिचय देते हुए लिखा है:

'निरवैरी निहकामता, साईं सेती नेह।

विषयों सँ न्यारा रहै, सन्तन के अंग एह।'२

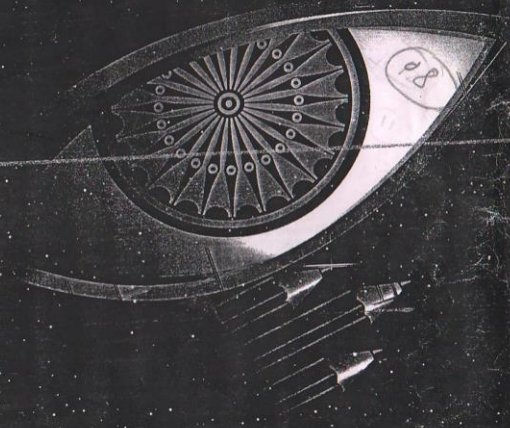
अर्थात् जिसका कोई वैरी न हो, जो स्वामी(परब्रह्म) से नेह करता है, जो विषयों से मुक्त हो, संत के ये लक्षण होते हैं। अर्थात् निर्गुणोपासकों को संत कहा जाता है जबकि सगुणोपासकों को भक्त। हिंदी साहित्य के संत काव्य में मराठी के संत नामदेव, हिंदी के रामानन्द, कबीर, रैदास, नानक, दादू और सुन्दरदास आदि के काव्य का ग्रहण होता है।

संत काव्य का अध्ययन करने के बाद यह दृष्टिगोचर होता है कि संत काव्य में प्रमुखतः आध्यात्मिक विषयों को अभिव्यक्त किया गया है किन्तु ये आध्यात्मिक विषय कवि की सामाजिक

ISSN 2320-4484
RNI No. MAHAUL03008/13/1/2012-TC

POWER OF KNOWLEDGE

An International Multilingual Quarterly Refereed Research Journal
VOLUME : 1 ISSUE VI Jan - Mar. 2014

THIS QUARTERLY "POWER OF KNOWLEDGE" IS PRINTED BY,
PUBLISHED BY & OWNED BY S.M. SARKATE LATA SADASHIV &
PRINTED AT SHRADHA ENTERPRIZES, OPP. TAHSIL OFFICE,
NAGAR ROAD BEED, TQ. & DIST. BEED - 431 122 (M.S.) &
PUBLISHED AT GEORAI, DIST. BEED 431 143 (M.S.)
EDITOR : SARKATE SADASHIV HARIBHAU.

RNI No. MAHAUL03008/13/1/2012-TC

ARTS COMMERCE SCIENCE AGRICULTURE EDUCATION MANAGEMENT MEDICAL
ENGINEERING & IT LAW SOCIAL SCIENCES PHYSICAL EDUCATION JOURNALISM PHARMACY

Editor

Sarkate Sadashiv Haribhau

Email : powerofknowledge3@gmail.com, s@sarkate@gmail.com

Jan march 14

१८	तौलनिकसाहित्याभ्यासाचे स्वरूप व वैशिष्ट्ये	प्रा.देठे मिरा महादेवराव	८२
१९	साहित्य कृतींच्या माध्यमांतराचे स्वरूप	प्रा.डॉ.शकील अब्दुल शेख	८८
२०	अजय कांडर यांच्या कवितेतील स्त्री चित्रण	डॉ.उदय जाधव	९१
२१	मराठी भाषेपुढील आव्हाने	प्रा. विकास शंकर पाटील	९७
२२	वै.काकांचे साधनेचे सप्त 'सोपान'	प्रा.डॉ.दत्तात्रय प्रभाकर डुंबरे	१०२
२३	वाचन संस्कृति आणि जागतिकीकरण	प्रा.पवार लता	१११
२४	अर्वाचीन वाङ्मय इतिहासाचे अध्यायन : एक दिशा	प्रा. डॉ. सोपान सुरवसे	११५
२५	साठोत्तरी हिंदी तथा अन्य भारतीय भाषाओं के नाटको का तुलनात्मक अध्ययन	डॉ.सौ.मेहेर एस.आर.	१२६
२६	हिंदी भाषा में फुले-आंबेडकरवादी साहित्य का स्वरूप : संक्षिप्त परिचय	प्रा. विनोदकुमार बिलासराव वायचळ	१३१
२७	नारी : व्युत्पत्तीमूलक अर्थ में	प्रा.डॉ. कदम एस.एस.	१३५
२८	बाल श्रम कि समस्या और प्रभावी उपाय	प्रा.डॉ.डी. एस. नामूर्ते	१३९
२९	नारी : व्युत्पत्तीमूलक अर्थ में	प्रा.डॉ. कदम एस.एस.	१४२
३०	आपका बंटी उपन्यास में बालमनो वैज्ञानिक विश्लेषण	प्रा.डॉ.उत्तम जाधव	१४६
३१	श्री लाला शुक्लजी का महाकाव्यात्म उपन्यास - रागदरबारी	निकाळजे भुपेंद्र सर्जराव	१४९
३२	व्यावसायिकता एवं हिंदी सिनेमा (धीरेन्द्र अस्थाना के देश निकाला उपन्यास के विशेष संदर्भ में)	डॉ. मीना खरात	१५१
३३	विष्णु प्रभाकर के नाटक : एक वर्तमान संदर्भ	डॉ.भिर्जा असद बेगं	१५५
३४	मस्तमौला फकिर : नामदेव ढंसाल	डॉ. सुकुमार भंडारे	१५९
३५	राष्ट्रभाषा हिंदी : कितनी सही ? कितनी प्रेरक?	प्रा.विटोरे कबुलाल आसाराम	१६३
३६	Optimism- Key to Success	Dr.Archana Bobade	१६७
३७	The God of Small Things : A Study of Women Exploitation	Prof. Kadam Sachin S.	१६९

वाचन संस्कृति आणि जागतिकीकरण

प्रा.पवार लता

के.बी.आर.डी.कला व वाणिज्य महिला महाविद्यालय,
नाशिक रोड

गंधालय शास्त्रचे जनक डॉ.सियाली रंगनायन यांना प्रथम वाचन म्हणजे फक्त मुद्रित माध्यमापुरते मर्यादित नाही तर वाचन म्हणजे टी.व्ही.स्क्रीन, चित्रपट, दूर दृश्य, इलेक्ट्रॉनिक डिजिटल माध्यमातून येणारे वाचन हा विचार येणे गृहीत धरला आहे.

नवजात मुलाला नजर येते तो जे जे ओळखायला लागतो ते ते वाचन तेथून जागतिकीकरणपर्यंत कारण अंगद लवणगरा निरक्षर असतो पण तो टी.व्ही. पाहतो त्यामुळे त्याचे ज्ञान शिक्षितापेक्षा जास्त असू शकते. जागतिकीकरण - तंत्रज्ञानाने जग जवळ आले विशाल जगाचे एक खेडे झाले. अदृश्य खेडे ते दिसत नाही पण ते तुमचा अंतर्भाव आहे. ही जगभरातील माणसं जवळ येताना आपापलं कर्तृत्व घेऊन घेऊन आली. नवा माणूस, नवं तंत्र घेऊन येतो. गतिमान जीवन झटपट सोयी सुविधा पुरविणारी यंत्र साधनें वाढलेल्या अपेक्षानी रोजचं जगणं एक सपना झालीय. सततचे धावणे त्यातून आलेली अस्थिरता, दुरावलेली मने अशा परिस्थितीत वाचन सांस्कृतिक बाढली की कमी झाली ? वाचन साहित्याचे प्रकार :- १) प्रोफेशनल जे प्रॅक्टिकल वाचन आहे. सृजनशील व्यावसायिक प्रोफेशनल मध्ये अगदी मुलांचा सांभाळ करायला पासून यू कॅन विन पर्यंत पुस्तकं येतात. २) क्रिएटिव्ह/सृजन यात साहित्य संस्कृती येते. शालेय पुस्तके ही यात येतात. आज कलात्मक पुस्तकांचा खप कमी झाला मात्र गाईड टिक्की १० वी दिवाळी बारावी पोनेट गाईड तीन तातास व्याकरण झटपट इंग्रजी अशी पुस्तके बाजारात येतात व खपतातही.

विद्यार्थी मूळ पुस्तका ऐवजी गाईड खरेदी करतो. मूळ पुस्तकाच्या तुलनेत गाईडचा खप प्रचंड आहे. आता काय वाचायचं हे वाचक ठरवतात व त्याप्रमाणे लेखक लिहितात. प्राहक आणि मागणी यांचं गणित ज्या लेखक प्रकाशनाला जमलं त्यांची पुस्तक पाठोपाठ बाजारात येत आहेत आणि हातोहात खपतातही उदा.हॅरी पॉटर, टेल मी व्हाय ? टेल मी मोअर, टेल मी मोस्ट, आता टेल मी टोटल अशा नावांची वाढती मागणी गरज ओळखून एकच पुस्तकाचे पुढचं भाग काढले जातात आज ग्लोबल कॉमिंगची गरज वाटते आणि लगेच पुस्तक बाजारात येते व हातोहात खपतेही हा खप का वाढतो ? तर ती त्यावेळेची गरज आहे. व्हाईट एलिफंट, मेधा पाटकरांचे चरित्र, एक होता काव्हर, उत्तम कांबळेचे आई रामजून घेताना ह्या पुस्तकाच्या रीड वर्गात ९ आवृत्त्या निघाल्या आणि अंधासाठी ब्रेल लिपीतली रूपांतरित झाले. अपौरवेचे नवनिर्वाचित अध्यक्ष बराक ओबामा यांच्या चरित्राच्या चार दिवसात ४ आवृत्त्या निघतात कारण आजच्या स्पर्धात्मक युगाची शर्यत या शर्यतीत कसे दिवायचे याचा नवा इतिहास त्यात आहे. अल्पावधीत अग्रगण्यपर्यंत पोहोचण्याच्या प्रॅक्टिकल यशाची स्तरी आहे. नुसत्या मॅनेजमेंट वा विषयावरची कितीतरी पुस्तके आज बाजारात येता हेत आणि त्याच वेगाने खपताहेत. हाऊ टू मॅनेज, द हाऊस फिल्डन, हाऊ टू मॅनेज द मार्केट, स्कूल मॅनेजमेंट, हॉटेल मॅनेजमेंट, इन्वेंट मॅनेजमेंट पासून हाऊ टू मॅनेज द बॉस, हाऊ टू टू मॅनेज द हारबंद, पॅबींग मॅनेजमेंट, परीन मॅनेजमेंट, मॅरिज मॅनेजमेंट टाताचे टायर कारखाना नाशिक

हेड ऑफीस अमेरिका, टायर मध्ये हवा भरण्यापासून पॅन डेकोरेट करण्यापर्यंतची माहिती पुस्तकातून मिळते.

जीवन गतीमान झाल्याने कुटूंब पद्धतीने विघटन झाले धर्म कसा पाळायचा ते कळत नाही? हीच गरज ओळखून चॅनलस चाले गणपती स्थापना, सत्यनारायण पूजन इ. धार्मिक विधी प्रत्यक्ष कृतीसह दाखवितात.

जागतिकीकरणाच्या गतीला कोटेक्ट करून लिटरेचर येत आहेत. त्याचं सामाजिक मुल्य काय आणि किती हा भाग वेगळा. केरळमध्ये वेष्ट्या व्यवसाय करणारी स्त्री पुस्तक लिहिते आणि सेक्स वर्कच्या तीन दिवसांत तीन आवृत्त्या निघतात ते ऑबट शोकीन लोक वाचताहेत की आणखी कुणी हा प्रश्न नाही प्रश्न हा आहे लोक वाचता आहेत.

परदेशातील एका शिक्षिकेने विद्यार्थ्यांवर केलेले नवनवीन प्रयोगांचं प्रत्येक लिहिलं जाणं आणि त्याच्या सहा महिन्यात आठ आवृत्त्या निघाल्या.

इन सिक्चुरिटी असूक्षीतते मधून भेडसाळणारी गती, स्पर्धा यतून एंड ऑफ आयडोलॉजी, एण्ड ऑफ हिस्ट्रीच्या शेकळे आवृत्त्या निघतात. मुस्लीम फंडामेंटलिझ्म, द वर्ल्ड ऑफ टेररिझम, टेररिझम ऑफ अरब बंदी, वार अॅण्ड अॅन्टी वार ही पुस्तक का खपता आहेत ज्या अर्थी ह्या पुस्तकांच्या इतक्या पटापटा नवीन आवृत्त्या निघताहेत. त्या अर्थी ह्या पुस्तकांच्या इतक्या पटापटा नवीन आवृत्त्या निघताहेत. त्या अर्थी वाचक वाचता आहेत. आणि अर्थशास्त्राचा नियम असा संमतो की, प्राहक असे पर्यंत उत्पादन येत नाही. आज मार्केटमध्ये जे हवं ते लिहिण्याचा एक वर्ग तयार आहे. कारण ते विकलं जातव. स्वतःच्या शरीरभर वेगवेगळ्या मायको चिप्स बसवून प्रत्यक्ष प्रयोग करून दाखविणाऱ्या केव्हीन बर्विकचे वर्ल्ड ऑफ सायबर, बाजारात येतं आणि लगोलग संघर्ष. द वर्ल्ड बँक, आयडीयाज नावाचे १२०० पानांचे पुस्तक. द

क्लश ऑफ सिव्हीलायझेशन (हे नव बायबल) एण्ड ऑफ फेथ (कारण पेट्रोल, पाणी विज) संपलं की माणसाचा

विश्वास संपणार, लॅब क्लोन आले आणि एण्ड ऑफ सेक्स, एन्ड ऑफ हिस्ट्री, एन्ड ऑफ आयडीयालॉजी, फ्रस्ट वेव्ह, सेकंड, थर्ड, फोर्थ आणि फिथ वेव्ह येताहेत.

जिहाद आणि मॅकव्हर्ल्ड (बॉरचं जग) धर्म आणि ग्लोबलायझेशन अॅण्ड इटस् डिसकनेक्ट, माणसाच्या जगातील इतिहास. धर्म तत्त्व हेच सिद्धांत, हिस्ट्री प्रोथ फायर, दू फ्राईड ही पुस्तकं कोण वाचतो ? बरं यांच्या किमतीही काही कमी नाही. ७००,८००,९०० रूपये वाचणं कमी होते का ? वाचक चळवळ संपली का ? तर निश्चितच नाही. फक्त ती साहित्याच्या उगमाने कमी झाली आहे. आता काय वाचायचं हे वाचक ठरवितात.

बाबा कदम, व.पू.फाळे, ए.ए. दे शर्मा हे रस्त्यावरून चालताय कुणीतरी बरतून होण्यावर बरण टाकलं आता भाकती टाका हे विनोद आता आऊट ट्रेड झाले आहे. आता गैरकीर्तक विनोद स्त्रीग, हायटेक, इंटरनेट, चंद्रयानाच्या जगात वजारीतनं चार लाकडे आणि आणि आपची पिता पेट्या हे सांगणारा बाप वास्तवाचे लक्षा घेणू शकत नाही. कारण त्यांच्या अनुभव विश्वाच्या शाखा बदलल्या आता इलेक्ट्रीक पिता आली जे नव्या माणसाच्या भिन्नता त्याच्या भाव विश्वाला भिडेल त्याची गरज भागवेल तेच वाचलं जाईल. मेव्या १० वर्षात जागतिक वाचक संख्या वाढली आहे. आपल्याला वाटतयं. लोपटोय आले, इंटरनेट आले, आयपॉड आले आता लोक पुस्तक हातात घेऊन वाचणार नाहीत. आता सर्व पॅपरलेस होईल तर तसं शक्य नाही. करण १०००, १२०० पानांची पुस्तकं कुणी इंटरनेटवर वाचणार नाही.

इंटरनेटवर असतो तो त्या सारांश लोपटोय इंटरनेट, आयपॉड हे संपर्न वाचणासाठी वापराचे माध्यम आहेत. त्यातून हे हवं ते घ्यायचे आहे. आता रहा पाव

प्रान्तिक
२०१५
१३-१४

प्रोविडिंग
०९
२०१५

राष्ट्रीय चर्चासत्र

शुक्रवार दि. १४/०३/२०१४ आणि शनिवार दि. १५/०३/२०१४

“बदलती प्रसार माध्यमे आणि साहित्य व्यवहार”

गुरुवर्य मामासाहेब दांडेकर कला, भगवंतराव चाजे
वाणिज्य आणि विज्ञान महाविद्यालय, सिन्नर

ता.सिन्नर, जि. नाशिक - ४२२ १०३. (महाराष्ट्र)

आयोजित आणि

महाविद्यालये आणि विद्यापीठ विकास मंडळ, पुणे विद्यापीठ पुरस्कृत

Seminar
Proceeding

ISSN : 2321 - 0133 (Print)

अनुक्रमिका

1. A	शुभोदय आणि अखिलतल- मा. श्रीमती निजिमातई पवार, शरदिदणीस, मराठा विद्या प्रसारक समाज, नाशिक	07
1. B	संस्कृतना आणि पूर्ती- मा. डॉ. आर. एन. धातरे प्रायतः, शिळर मह विद्यालय आणि चर्चासभे मुख्य संयोजक	08

Research Article(s) : Impact of Changing Media on Language and Literature... 1

2.	बदलती प्रसारमाध्यमे आणि साहित्यव्यवहार- डॉ. वेदप्रो विजय थिंगळे	09-15
3.	पत्रकारितेतील बदलते प्रवाह- प्राचार्य डॉ. उज्ज्वला देवरे	16-18
4.	मराठी वर्तमानपत्रे आणि मराठी साहित्यव्यवहार- प्रा. श्रीमती सरोजिनी खैरनार	19-21
5.	प्रसारमाध्यमे : स्वरूप आणि भाषा- डॉ. चित्रा म्हाळस	22-25
6.	तांत्रिक युगातील बदलते प्रसार माध्यम: वर्तमान पत्र- डॉ. भाऊसाहेब गने	26-29
7.	प्रसारमाध्यमातील मराठी भाषेचे आजचे स्वरूप आणि बदलता साहित्यव्यवहार- डॉ. मंदाकिनी वाघ- दाभाडे	30-33
8.	वृत्तपत्रे आणि भाषेचे बदलते स्वरूप आणि भाषा- डॉ. महादेव कांबळे	34-37
9.	प्रसारमाध्यमे आणि मराठी भाषा- डॉ. शिताल एस. इंगळे- गिरी	38-39
10.	वृत्तपत्रे आणि आकशवाणी- प्रा. के. एम. लोखंडे	40-46
11.	तांत्रिक युगातील बदलती प्रसारमाध्यमे- डॉ. दिलीप पुढनिक पवार	47-51
12.	प्रसारमाध्यमे आणि साहित्य: वर्तमानपत्र व आकशवाणीच्या संदर्भात - डॉ. सुरेश विनायक जाधव	52-54
13.	बदलती साधने आणि मराठी साहित्य- प्रा. वता दे घू पवार	55-57
14.	प्रसारमाध्यमे आणि नाटक- प्रा. व्ही. बी. रावडे	58-63
15.	वर्तमानपत्रांच्या पुरवण्या आणि साहित्य व्यवहार- प्रा. राजेंद्र रामकृष्ण सांगळे	64-66
16.	मराठी वृत्तपत्रांच्या साहित्य व्यवहारातील इंग्लिश शब्दांचे आदान: एक विचार - डॉ. प्रमोद आंबेकर	67-71
17.	इंटरनेट वरील समृद्ध मराठी साहित्य- प्रा. प्रकाश शेवाळ	71-74
18.	समाजकार्य क्षेत्रातील सोशल नेटवर्किंग आणि साहित्यव्यवहार- प्रा. सुनिता जगतप	75-77

Continued...

बदलती प्रसार माध्यमे आणि साहित्य व्यवहार

- प्रा. लता दोधू पवार

कै. बी. आर. डी. कला व वाणिज्य महाविद्यालय, नाशिकरोड, नाशिक

प्रस्तावना: वेगाने बदलत्या तंत्रज्ञानाबरोबर प्रसारमाध्यमांचे स्वरूपही बदलत आहे. आपल्याकडे सुरुवातीला भटके जीवन जगणारे लोकवलाकार काही प्रमाणात प्रसारमाध्यमांचेच काम करत होते. महानुभवपंथीय श्रीचक्रधर त्यांचे शिष्य आणि वारकरी पंथातील विविध संत यांनी गावोगाव प्रवास करत धर्मप्रसार केला. त्यापूर्वी गौतम बुद्धाच्या शिष्यांनी प्रवास करत देशात व देशबाहेरही धर्मप्रचाराचे कार्य केले. छपाईचा शोध लागल्यावर विचार प्रसाराचे माध्यम म्हणून वर्तमानपत्र कार्य करू लागले. रेडिओचा शोध लागल्यावर श्राव्य स्वरूपात विचारांची देवाणघेवाण सुरू झाली आणि ज्ञान प्रसाराला सुरुवात झाली. जसजसे तंत्रज्ञान प्रगत होत गेले तसतसे प्रसारमाध्यमांचे स्वरूप बदलत गेले ते पूर्वापेक्षा अधिक वेगवान आणि अधिक सुलभ होत गेले. त्यामुळे ज्ञानप्रसाराच्या क्षेत्रात साहित्यव्यवहाराचे स्वरूप बदलले. सुरुवातीला भूर्जपत्र, ताप्रपट, शिलालेख, कोरीवलेख अशा माध्यमातून साहित्याचे जतन केलेले दिसून येते. साहित्य टिकविण्यासाठी आता नव्या डिजिटल तंत्रज्ञानाचा उपयोग केला जात आहे. मराठी साहित्य व्यवहारात या बदलत्या प्रसारमाध्यमांची भूमिका पाहू या.

वर्तमानपत्रांतून साहित्य संमेलनांचा सचित्र वृत्तांत, अप्रलेख, स्फूटलेख, पुस्तक परीक्षणे प्रकाशित केले जाते. साहित्यिकांच्या मुलाखती, पुरवणीमध्ये कथा-कविता छापून येतात. आकाशवाणीवरून गाजलेल्या पुस्तकांचे अभिवाचन केले जाते. त्यात 'कोसला' (भालचंद्र नेमाडे), 'जोहाड' (सुरेखा शाह), 'मृत्यूजय' (शिवाजी सावंत), 'पाणीपत', 'झाडाझडती' (विश्रवास पाटील), 'आई समजून घेताना' (उत्तम कांबळे), 'आश्रम नावांचे घर' (अचला जोशी), 'धग' (उद्धव शेळके), 'गरूडझेप' (भरत आंधळे) अशा कितीतरी पुस्तकांचे अभिवाचन केले गेले आहे. त्यामुळे निरक्षर लोकांनाही या साहित्याचा आस्वाद घेता येतो. नभोवाणीवरून काव्यगायन, नभोनाट्य, रूपक, साहित्यिकांच्या मुलाखती, पुस्तक परीक्षणे असे साहित्यव्यवहारत्मक कार्यक्रम सादर होतच असतात.

नेवेल पारितोषिकविजेत्या शास्त्रज्ञांच्या त्यांच्या आत्मचरितात्मक विस्तृत मुलाखतींचे वृत्तांकन केले गेले. या अंतर्गत डॉ. माशेलकर, डॉ. गोवारीकर, डॉ. जयंत नारळीकर, डॉ. शर्मा, डॉ. माधव गाडगीळ इत्यादींच्या विस्तृत मुलाखती ऐकविल्या गेल्या. शासनाच्या जलस्वरूप, स्वच्छता अभियान उपक्रमांचे नाट्यीकरण, महिला दिन, विज्ञान दिन, बालदिन अशा विविध दिनानिमित्त रूपक ऐकवले जातात.

दूरदर्शन: दूरदर्शनवरून प्रत्यक्ष साहित्य आणि साहित्यिक साहित्य संमेलनाच्या प्रत्यक्ष चित्रिकरणातून पहायला मिळतात. 'मालगुडी डेज'सारख्या मालिकांच्या रूपातून कादंबऱ्या चित्ररूप करून दाखवल्या जातात. अनेक साहित्यिकांच्या पुस्तकांवर चित्रपट निघालेले आहेत. कादंबऱ्यांचे संवादरूप लेखन करून त्यावरून नाटक, चित्रपट बनवले जातात. 'रामायण', 'महाभारत'सारखे ग्रंथ जे सामान्य माणसांच्या वाचनात येत नाहीत. निरक्षर माणसाला वाचणे शक्य नाही; ते प्रत्यक्ष चित्रसंवाद रूपात पाहता येतात.

ई-पुस्तकांची निर्मिती: मराठी भाषा विभागाच्यावतीने आता विविध प्रकाशनांच्या सूमारे पाचशे पुस्तकांचे ई-पुस्तकात प्रकाशन करण्याचा निर्णय घेण्यात आला. त्यात भाषा संचालनालयाची सत्तेचाळीस प्रकाशने, महाराष्ट्र राज्य साहित्य आणि संस्कृती मंडळाची चारशे चौरवाळीस प्रकाशने आणि राज्य विकास संस्थेची नऊ प्रकाशने आहेत. मराठी विश्वकोशाचे खंड १ ते १७ सीडी स्वरूपात उपलब्ध करून देण्यात आले आहेत.

श्राव्य पुस्तके: राज्य मराठी विकास संस्थेमार्फत काही निवडक उत्तम दर्जा असलेल्या साहित्यावर श्राव्य पुस्तके, (Listening books) तयार करण्यात येत आहेत. पैकी श्रीसमर्थ 'दासबोध', यशवंतराव चव्हाण यांचे आत्मचरित्र 'कृष्णाकाठ', कवी कुसुमाग्रजांचे काव्यसंग्रह 'प्रवासी पक्षी', 'रसयात्रा', विं. दा. करंदीकर यांचे